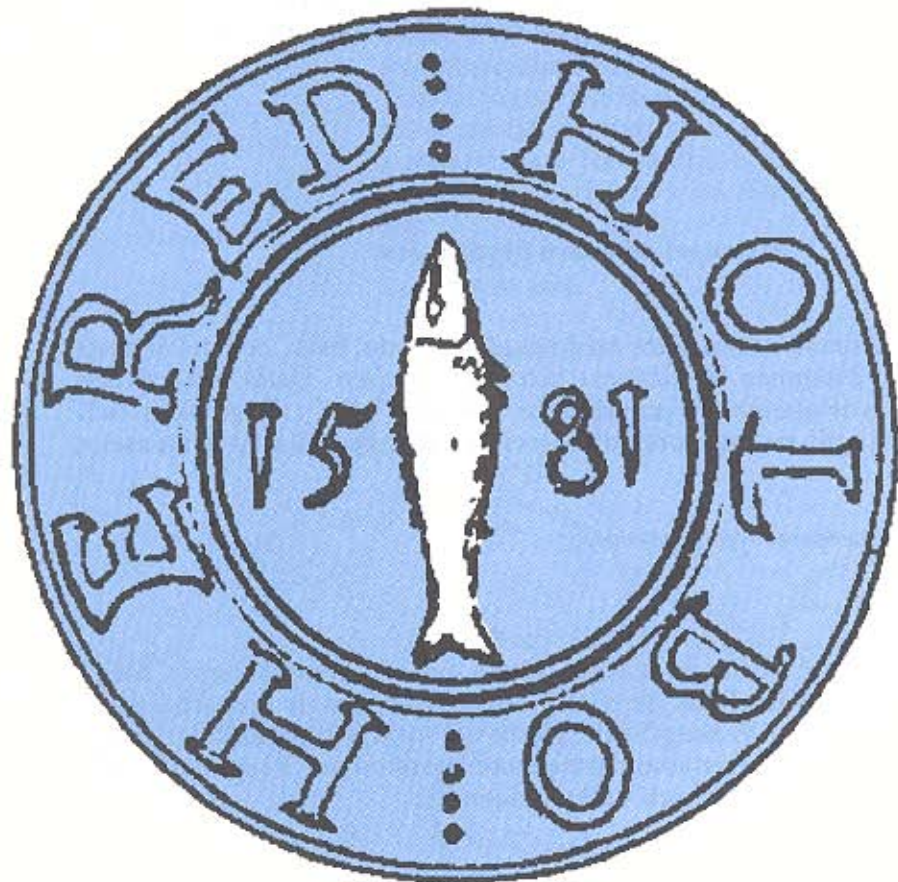




HÖLÖ MÖRKÖ  
HEMBYGDSFÖRENING

# Årskrönika

1996



SÖDERMANLANDS LÄN HÖLEBO HÄRAD

Signetet har i alla tider innehållit *en fisk*, väl närmast en påminnelse om att häradet är ett fiskrikt kushärad. Den äldsta bevarade sigillbilden har årtalet 1581 inkomponerat i sigillet. Hölbo härad har en **blå sköld med silverfisk**. Häradets namn skrevs 1362 "hylbohundare" och 1381 "holbohundare". Det betyder otvivelaktigt hölöbornas hundare eller härad. Vad namnet Hölö betyder är tämligen ovisst.

*Uppgiften från Gods och Gårdar i Södermanland.*

*Härnedan en teori:*

### **HOL**

Enligt *Elof Hellquist* i sin Etymologiska ordbok anger han: Höl(j) = fördjupning eller utvidgning i sjö eller å. Senare forskning har följt andra linjer. Utförligast är namnet behandlat av Lennart Moberg i Namn och Bygd 1953 s. 106 ff. som vill anknyta ordet till dialektordet **Hol** = höjd, kulle.

### *Exempel på andra bygdenamn:*

#### **HORS-**

I fornsvenskan fanns ett ord **hors** med betydelsen "sto, häst" och det är detta ord som ingår i namnen *Horskärret* och *Horsrännilen*. Detta ord var den svenska motsvarigheten till engelskans *horse*, "häst". Engelskan och svenskan hör ju till samma språkfamilj och har många ord med gemensamt ursprung.

*Uppgifter från Ortmannsarkivet i Uppsala*

#### **Stäk el Stek**

Ordet förekommer ofta på kartor. Detta ord är samma som "**Steg**" exempelvis **Stegesund**. Plats där fisk i stim stiger upp ur djupare vatten. Fisken stiger i (eller vid) **Steg/Stäk**. Detta var viktigt i gamla tider. Pålar slogs ofta i på dessa platser som permanenta anordningar. Vi har ett "stäk" vid Pålundet mellan Mörkö och Tullgarns-landet.

*Ortmannsexperten Nils G. Stahre.*

## Innehållsförteckning

Sid:

- 1 Ordförande har ordet
- 2 Tidernas kyrka  
Gammal historia fr Tullgarn
- 3 Livet och människorna kring  
Tegelbruket
- 6 En annorlunda uppvaktning
- 7 Broby
- 11 En kvarnresa
- 13 Vantlasse
- 15 Sotelden
- 16 Foto: Den gamla dansbanan
- 17 Foto: Kyrkliga Syföreningen
- 18 Tidigare artiklar: 1986-95
- 19 Verksamhet 1996
- 23 Aktiviteter 1996
- 26 Resultaträkning

## Ordförande har ordet

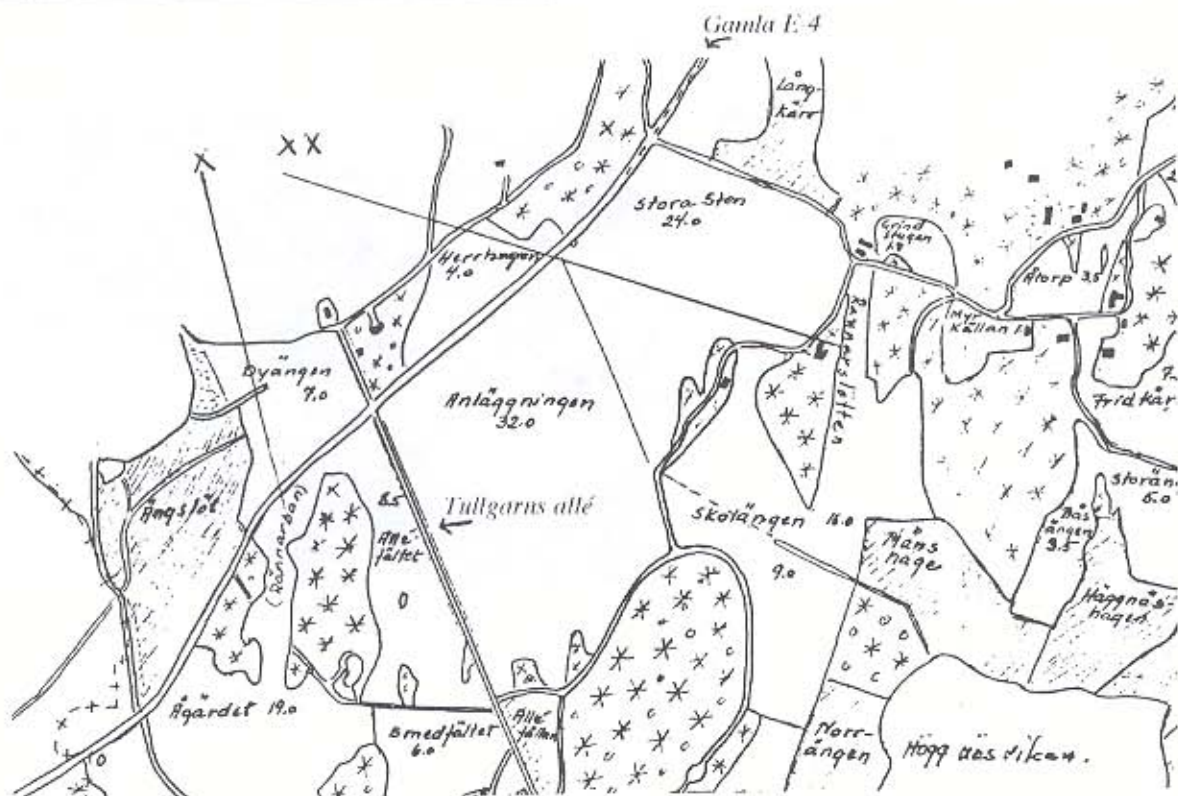
Det känns fint för en "Ståkkhålmare" att kunna bidra med upplysning i en namnfråga, som jag stött på några gånger sedan jag kom till Hölö.

I min ägo har jag en bok "Stockholms Gatunamn" från 1983. Där står om "Beridarebansgatan" tidigare även kallad "Rännarbanan". Ordet var en beteckning för en anläggning, avsedd för inridning och dressyr av hästar. Dessutom för övning och tävling i ridning, tornerspel och andra ridderliga idrotter. Sådana anläggningar kallades "Beridarbanan" eller "Rännarbanan" (x) och på många platser i landet höll Ridderskapet sig med liknande "festplatser" speciellt under 1600-talet.

Vid gamla E-4:an, nära Tullgarn, finns en plats kallad "Rännarbanan". Lokaliseringen angivs på kartan härintill. Man talar dessutom om "Rännarslätten" (xx), vilket inte är detsamma som "Rännarbanan".

H O Indebetou omnämner 1877 "Rännarslätten" som den öppna odlade marken mellan i Öster Tullbotorp, och i Väster och Söder den bäck som rinner ut i Hägnäsvisken. I norr avgränsas området av vägen vid Grindstugan. Förklaringen till den förbistring som rätt är alltså att det rör sig om två olika platser, nära varandra, och förmodligen, båda avsedda för Tullgarns ädla hästar - på den tiden det begav sig.

Carl Erik Jonsson



## Gammal historia från Tullgarn.

Innan Tullgarn blev kungsgård 1772 ägdes det av greve Magnus Julius de la Gardie, som ofta råkade illa ut för sin själsörjare, den nitiske och kraftfulle prosten Paulus Scharff i Hölö, i anledning av grevens obenägenhet att övervara den offentliga gudstjänsten.

"Om kära prosten ville predika lite fortare, så skulle jag oftare höra honom", svarade greven skämtsamt, på prostens förnyade uppmaningar att besöka kyrkan, varpå prosten Scharff genmälde, "att hans nåd nog tålde vad han fick i den vägen".

I allmänhet var den tiden mycket sträng med den offentliga gudstjänstens heliga hållande, och synnerligast höll prosten i Hölö i detta fall reda på sina församlingsbor. Uteblev någon av dem utan giltiga skäl från kyrkan tvenne Söndagar i rad, kallades han till prästgården, och måste mottaga skarpa förebråelser.

Till yttermera visso fanns i Karl XI:s år 1686 utkommna kyrkolag ett förbud för vägfarande att under pågående gudstjänst åka förbi kyrkan, varför kyrkvägen då alltid spärrades med en bom.

### Lurad?

En söndag under mässan kom greve de la Gardie med ett jaktsällskap av 10-12 herrar åkande emot Hölö kyrka där prosten Scharff just då predikade. Förgäves tillsade greven bomvakten att släppa dem fram.

"Prosten hade själv nycklarna i sin ficka", svarade denne, men tillade, att "predikan nog snart vore slut, emedan den varat nära tvenne timmar".

"Då" sade greven till sitt sällskap, "skola vi smickra gubben med att gå in i kyrkan, medan vi vänta, vi kunna allt uthärda denna stunden". Sagt och gjort. Det lysande sällskapet inträdde i kyrkan och sedan alla satt sig, sade Scharff med hög röst, vändande sig till greven; "Emedan den sällsynta äran vederfarits vår Herre och mig, att hans nåd greven behagat komma till kyrkan, skola vi högtiden till prydnad, börja vår gudstjänst ånyo, och jag skall taga predikan än en gång". Så skedde, och greven med sitt sällskap måste svälja förtreten och kvarstanna ända till slutet.

Historien insänd av Bertil Petterson  
Södertälje

Ursprungligen hämtad ut tidningen  
Helsingen 1888-01-27

## TIDERNAS KYRKA Vårt levande kulturarv



År 1997 är mer än andra **KYRKANS ÅR**. I år ska vi tänka till om kyrkan. Vad den ger oss i fråga om konst till exempel med vackra byggnader, sköna tavlor och bilder och annan utsmyckning. Tänk på **Kyrkbyn** som våra förfäder skapade.

Alltid med skola och andra gemensamhetshus i samling för trygghetens skull. Allt detta är inget nytt, bara det att vi inte bländas av allt annat som erbjuds oss, så att vi inte ser vårt "Kulturarv".

Kyrkorna ligger ofta som riktpunkter i vårt vägnät. De är också de bäst dokumenterade byggnader som finns.

Kyrkans arkiv är stort och rymmer mycket av bygdens historia, med handlingar från 1600-talet och framåt. Här kan man uppleva många fängslande möten med våra förfäder.

Även kyrkogården är en plats fylld med historia och skönhet. Varför inte ta en promenad tillsammans med en vän, på försommaren och studera konsten som syns här, i alléer, träd, murar och vårdar.

För att kyrkan skall fortsätta att leva behövs engagemang och starka krafter. År 1998 är Stockholm, Europas kulturhuvudstad med många kulturella aktiviteter.

Låt kyrkorna bli en del av vårt levande kulturarv, nu och allt framdeles. Kontakter med kunskap om det förflutna är en nödvändig grund för framtidens förändring.



Bild över platsen för Tullgarns Tegelbruk, samt Pålsundstorp, från Mörkösidan. Foto: 1920, ägare Sven Hellstrand

Hembygdsföreningen har under året avslutat sin välbesökta studiecirkel i *Hembygdskunskap*. Arbetet kom att koncentrera sig på trakten kring "*Pålsundet*", och den verksamheten som ägt rum här i hjärtat av HÖLÖ-MÖRKÖ. Cirkeldeltagarna har alla på sitt sätt, bidragit till resultatet, precis som avsikten är med en studiecirkel.

Vid Pålsundet har under århundraden, och i olika omgångar, legat ett tegelbruk. Dess verksamhet redovisas nu i en intressant skrift, *Tegeltillverkning inom HÖLÖ-MÖRKÖ under 1600-1700-1800 talen*.

Studiecirkeln kommer att fortsätta med att klargöra den sociala biten, samfärdsmedel, boende m. Allt lovar att bli mycket givande, och givetvis är nya deltagare välkomna. Vår duktige amatörforskare Olle Eriksson, har lagt ned mycken möda, och presenterar här nedan vad han hittat i arkiv och annat material.

*C. E. Jonsson*

## Livet och människorna kring tegelbruket

(Pålsundets tegelbruk)

Av Olle Eriksson

Vid allt forskningsarbete söker man ur olika källor utan att på förhand veta om det kommer att ge något resultat. Man samlar på sig namn, fakta och andra förvisso intressanta upplysningar, men det mesta måste läggas åt sidan, för att kunna presentera projektet i en passande form. Detta har även gällt grupparbetet kring Pålsundets tegelbruk.

Låt oss därför studera något som kan kallas de sociala förhållandena runt tegelbruket och dess närmast liggande torp. Jag vill därvid begränsa mig till perioden 1720-1765 som sannolikt utgör tegelbrukets storhetstid. Eftersom tegeltillverkning på den tiden inte betraktades som något annat än en gren av jordbruket, likställd med skogsavverkning, så avslöjar Hölö kyrkoböcker ytterst litet om de 10-15 personer som måste ha varit sysselsatta med själva tegeltillverkningen eller transportererna av lera, sand och ved in till bruket och utfrakterna av färdigt tegel. På endast ett fåtal ställen anges att någon är tegeldräng. Arbetsledaren för dessa kallas i kyrkoböckerna för tegelslagare. Vi har anledning tro att det inte var något högstatusyrke liknande dejan, jägare, murare, gårdssmed eller "liftvatterska" under Tullgarn, som dock tegelbruket tillhörde.

### Liv och rörelse

Det finns belägg för att liv och rörelse rådde vid Pålsundet även långt före 1720. Exempelvis dog tegelslagare Michels hustru Carin 1708 och han själv avled 1723, men var då 92 år gammal d v s född 1631, och bör ha haft sin aktiva tid mellan 1650-1700. Vidare avslöjar äldsta kyrkboken att färjkarlen år 1690 hette Mats Tomson som bodde på Mörkösidan och att **Pålsundskrog** mellan 1689-1701 beboddes av Anders Larsson med hustru Carin Eliasdotter som 30/3 1701 fick sonen Isak, vilken kom att verka vid Pålsundet ända fram till sin död 1748. Kyrkboken berättar inget om hur pålsundstorpen drabbades katastrofåret 1698, som är värt ett särskilt studium. Här skall endast nämnas prästens notation att "96 personer dog i Hölö, de flesta av hunger, och därtill lämnade 24 personer församlingen, tillhoppa 120 människor" Som jämförelsetal kan nämnas dödstalen däromkring:

1697	49 personer
1698	120 "-"
1699	15 "-"
1700	13 "-"
1701	9 "-"

Vilka tragedier döljer sig inte bakom 1698 års uppgifter!

## Missväxt och hunger

Orsaken är givetvis att söka i det faktum att det rädde missväxt och hungersnöd i hela riket 1695, -96, -97. År 1698 var alla reserver uttömda och folket försvagat av flera års hunger. I Sverige dog mer än 100.000 människor till följd av hunger. Detta av en total folkmängd av dryga 1,2 miljoner.

Att gamle tegelslagaren gifte om sig förstår vi av att Michel hade en änka 1723 som då måste ge sig iväg. Det står att hon "flött till Nygård, Mörkö". Man byggde sannolikt nytt åt tegelslagaren Olof Persson och hans hustru Anna Andersdotter. De fick 5 barn varav de 3 första avled i späda ålder mellan 1731-35. Olof Persson verkade fram till 1753 då han avled 52 år gammal. Han efterträddes av tegelslagare Erik Eriksson som gift sig 1752 med Kerstin Olofsdotter. Stället de bodde på kom att kallas **Tegelslagartorpet**.

Tegeldrängarna under 1700-talet torde ha varit utsocknes folk som inkvarterades under ytterst primitiva förhållanden inom tegelbrukets byggnader. Det var ju ett säsongsarbete under den normalt varma perioden april - september.

## Barnarbete

Detta förhållande är väl känt från andra tegelbruk, liksom även att barn i 11-13 årsålder utnyttjades till att vara hantlangare åt tegeldrängarna. Det är rimligt tro att barnen kom från de angränsande torpen.

Såväl Hölö som Mörkö har enligt dopböckerna ett fadder-system av högsta klass, jämfört med många andra socknar. Med hjälp av domböckerna framgår den nära kontakten mellan bruket och själva **Tegelort**. Torpet är beläget c:a 100 m väster om "bruket" och sundet.

## Krogen

Det är människorna vid Tegelort som försörjer brukets anställda med de lekamliga råvarorna, möjligen tillagas sedan rovarna och grynvällingen vid **Pålsunds-krogen**, som låg inom "industri-området". Rester av en passande byggnad har återfunnits, men om detta utgjort själva krogbyggnaden, så har den rivits före 1773, eftersom den saknas på karta från denna tid.

En stengrund efter gamla Tegelort återfinns än idag på höger sida om vägen ned mot

Pålsundsfärjans läge och c:a 50 m in från vägen räknat. Där bodde 1720 Erik med bräcklig hustru och sonen Olof. Sonen Olof gifte sig 1723, varefter mantalslängden anger Olof Ersson med hustru. Han och maken Maria

fick 5 barn, varav endast 2 synes ha överlevt de första barnaåren. Makarnas dotter Maria kom sedan i sin tur att gifta sig med Olof Jonsson från Åbro hösten 1755. Detta mönster att torpet gick vidare inom släkten, ger oss beskedet att tegelortsfamiljen försörjde sig på jordbruk och djurhållning.

När jag ändock, på ett par ställen har snuddat vid den höga barnadödligheten kan det vara på sin plats att nämna att granngården **Påläng** drabbades ännu hårdare. Gabriel Persson med hustru blev av med 3 barn inom en och samma vecka; Catharina 11 år, Maja 7 år, och Olof 2,5 år, kom dock att begravas samma dag den 6.3.1750. Dödsorsaken anges ej, men en jämförelse med närbelägna Mörkö visar att där härjade vattensot och rödsot under samma månad.

## Industri

Om vi sedan åter förflyttar oss ned till "industriområdet" så fanns där förutom Pålsundskrogen sannolikt 2 bostäder för tegelslagarna. Kyrkböckerna anger ibland Tegelstugan, i några fall Tegelstugorna. Även ett boställe **Solbacken** måste ha legat i dess omedelbara närhet. Strax norr därom ligger ännu i denna dag **Pålsundtorp**, där Jan Svensson med hustru Anna Olofsdotter verkade under en 15-årsperiod.

Det finns från äldsta mantalslängden en antydning om att Pålsundstorp och Pålsundskrog kan vara samma boställe, men detta vill jag nu inte vidare utveckla, utan konstaterar att där bor 1762, Lars Öman med hustru Greta Sjöberg. Öman kallas skeppare och jag bedömer att det är denne som ansvarar för utfrakterna av det färdiga teglet, medan hustrun sköter krogörelsen.

Området närmast det vackra Pålsundet var må o fyllt av liv och rörelse på den tiden, vilket kanske är svårt att tänka sig när det idag ligger i det närmaste öde, endast uppskattat av ett fåtal båtägare.

## Öman

Skeppare Öman dog dock redan vid 46 års ålder, natten mellan sista maj och 1 juni 1764, och det förtjänar citeras vad prästen säger därom i dödboken "att han drunknat på 6 kvarter djupt vatten (90 cm) medelst et olyckligt slintandes af bryggan, som man förmente, och fått en större stöt i fallet". Prästen var tydligen inte helt övertygad vad gäller dödsorsaken.

Ömans hustru Greta torde ha varit den som



Pålsundstorp

Foto: Hembygdsföreningen

skötte krogrörelsen och det är rimligt antaga att dit gick de "mark kopparmynt" som tegeldrängarna eventuellt kunde avvara när de efter mörkrets inbrott avslutat sin dag på bruket och i skenet av ett talgljus kunde få sig en sängfösare.

Lars Öman fick visserligen en efterträdare såsom skeppare i Olof Wahlbom, men jag vill mena att i och med Ömans frånfälle 1764 inleds de händelser som gör att tegelbrukets storhetstid är över, ty tegelslagaren Erik Ersson hade avlidit endast 37,5 år gammal, hösten 1763, och tegeldrängen Olof Jonsson lämnade det jordiska den 9.11.1764.

Tegelslagartorpet noterades sedan som öde, men det blev bostad för de mer blottställda, som kom att bo där ett par år i taget. En 65-årig änka Anna Andersdotter samt en 27-årig änka med 2 små söner bodde där 1765-67, vilka sedan efterträddes av en matros Långström med familj som i sin tur 2 år efteråt efterträddes av en 38-årig änka med 10-årig dotter. De senare bodde där endast ett år, för att ge plats åt en murdräng Malm med hustru och två döttrar.

### Storhetstiden över

Ett ytterligare belägg för att storhetstiden var över är det förhållandet att det stora *lertaget*, som än idag syns på vänster sida om vägen, ned mot Pålsundsfjärn, och omedelbart före själva

tegel bruket, är "beväxt med starr och fräken i sådan omfattning att man skördar 1,5 lass årligen därav". Allt enligt 1773 års karta med tillhörande protokoll.

### Återuppbyggnad

Fram till 1773 pågick dock en tegeltillverkning, och 4 namngivna tegeldrängar finns upptagna. Man kan givetvis spekulera i vad som orsakat nedgången. Det var inte bristen på råvara ty bruket återuppstod c:a 60 år senare. En teori är det förhållandet att man troligen använde sig av Pålsundets bräckta vatten vid tegeltillverkningen för slottets ombyggnad 1719-1727, och detta medförde en sämre kvalitet på teglet, vilket man upptäckte långt senare. När sedan östra flygeln på Tullgarns slott murades upp 1802-1804 hämtade man nämligen det mesta teglet utsocknes ifrån.

Personligen är jag av den uppfattningen att det var en kombination av minskad efterfrågan, missväxt åren 1771-1773, samt hög dödlighet inom Hölö såväl 1772 som 1773 (koppepidemi samt rötfeber). Det är troligt att den tillgängliga arbetskraften under dessa förutsättningar drogs tillbaka till modernäringen och de gårdar vars jord gav bäst avkastning. Där behövdes de arbetsföra bättre.

## En annorlunda uppvaktning

av Ebon Johansson

I mitten på 60-talet var en vävstuga ordnad i gamla slöjdsalen i Broby skola. Det blev en bra tillslutning redan från början. Många vävstolar som snart fylldes av fina arbeten. Under vår rara och hjälpsamma Gunnels ledning var det en glädje att åka dit.

En ruskig höstdag hade Gunnel ordnat en kombinerad studie- och trivseldag i vävsalen. Bland andra var Ann-Marie von Stockenström med, en verklig eldsjäl att lyssna på. Historierna avlöste varandra vid kaffet, och plötsligt kom vi in på annat än som gällde vävningen. Inget ovanligt egentligen.

Vad jag vill återge här är vad en fru från Tullgarn berättade. Jag vill minnas att hennes man var vaktmästare eller något liknande. Nåväl det vi nu fick lyssna till hände under senaste kriget:

### Ingivelsen

Det var ju så att de kungliga kom ut till Tullgarn varje år för en tids sommarvistelse. Under krigsåren åkte man tåg till Vagnhärad och antagligen hästskjuts fram till slottet. Det här var under Gustaf V regeringstid och jag tror att väntsalen fortfarande finns bevarad. Den här ankomstdagen beslöt sig nämnda mamma för att cykla fram till stationen och titta på mottagningen.

Mycket folk hade samlats och en uppsträckt mottagningskommitté var förstas på plats.

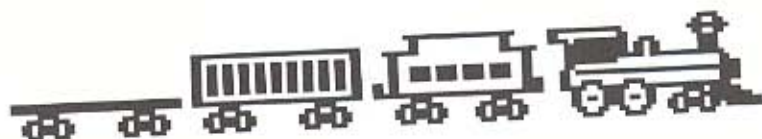
Många skolbarn med blommor i händerna hade också kommit dit. Bäst att försöka ta sig lite längre fram för att se så bra som möjligt, tänkte hon. Men då, berättade mamman, fick hon se något som gjorde att blodet i ådrorna frös till is på nolltid. På banvallen rusade hennes då 8-åriga dotter omkring och ryckte upp "surkullorna". Det var inte ett dugg svårt att förstå vad som skulle hända.

Ordet rycka upp var förresten rätta ordet, en rotklump opp och en ner i bukett. Med rosetten dinglande kvar i hårtestarna över ena axeln, rusade flickan glädjestrålade fram till kungen och överlämnade grannlåten.

En tillintetgjord mamma drog sig sakta bakåt för att nå cykeln och komma därifrån fortast möjligt. Detta var absolut enda gången hon inte velat kännas vid sin dotter, fick vi veta.

Vad som utspelade sig när mor och dotter råkades hemma igen hördes ingenting om. Men slutet gott allting gott brukar det ju heta i både diktade och sanna sagor. Den här lilla berättelsen slutar också som en riktig solskenshistoria. Dagen efter kom nämligen en person från uppvaktningen och berättade för mamman att kungen på sitt nattduksbord haft en enda blombukett. Det var inte svårt att gissa på dotterns surkullor, som säkert roat kungen.

Min egen fundering. Nog måste det kännas uppiggande för en kunglig person när uppvaktningen kommer så fullständigt spontant, till skillnad från alla stela ceremonier.





## Broby

av Tore Aulin

I december 1966 erhöj jag ett cirkulär från den då relativt nybildade hembygdsföreningen, vari man efterlyste jordägarnas medverkan att leta upp fornminnen och gårdshistoria. Jag bidrog med det lilla jag då visste. Det är nu trettio år sedan och jag har på uppmaning lovat försöka komplettera de uppgifter som då lämnades. Det blir i all enkelhet som följer.

**Broby** har, i likhet med andra Brobygårdar, fått sitt namn genom sin belägenhet vid bron, *byn vid bron alltså*. Bron ledde i vårt fall över Grävstaån. När man i våra dagar ser det blygsamma dike som utgör Grävstaån med dess sommartid usla vattenföring, kan man tycka att det inte är mycket att ge upphov till ett ortnamn. Men på den tiden när namnen på *-by* bildades måste vattenföringen varit betydligt större och utgjort ett hinder för samfärdseln. En väg ledde från Klockarbacken söderut, över sankmarken vid ån och vidare mot Wij. Denna väg finnes markerad på såväl 1789 års karta som på 1690 års, vilka vi ha som fotokopior. Platsen för bron utmärks fortfarande genom riklig stenförekomst.

En av de första ägarna till Broby, som jag har kännedom om, var Ebba Lejonhufvud. Hon föddes 1595, och gifte sig med Svante Mauritsson Sture, som dog redan 1616. Hon hade som morgongåva erhållit Broby. I äktenskapet föddes en dotter, Anna Margareta, som avled före sin mor 1646. Ebba Lejonhufvud ingick nytt äktenskap år 1621 med riksrådet Claes Horn till Kankas. Samma år, den 10 november, företogs ett jordbyte med riksrådet Gabriel Oxenstierna Gustafsson, som då blev ägare till Broby medan Horn erhöj Oxenstiernas gård Berg, 1/2 mantal, i Västerljung. Bytesbrevet finns på Torekällbergets Museum.

Horn avled 1632, och förmodligen har man vid genomgången av hans kvarlåtenskap funnit att lagfart sänkades på det gjorda markbytet, varför hans efterlevande hustru Ebba Lejonhufvud på Hörningsholm sände bytesbrevet med sin kamrer Christian Pedersson till laga tinget med allmogen i Hölebo Härad den 21 maj 1635, då markbytet efter genomgång stadfästes. Rätten bestod vid detta tillfälle av förutom domaren Päder Nielsen Raam, befallningsmannen i Hölebo Härad

Hendrick Erichsson samt nämndemännen Hakon Lundby, Anders Berger, Olof Wreta, Jöns i Hillestadh, Stowan i Ålby, Anders i Albros, Lasse I Anestadh, Pär i Sund.

Lagfarthandlingen -- skötningsbrevet -- finns fortfarande i behåll här vid Broby, ett tättskrivet, gulnat pergament, försett med Päder Nielsens Raam's och häradsrättens sigill i små svarvade trädosor.

### Arrende

Det arrende som bonden i Broby hade att erlægga vid denna tid utgjordes av tre tunnor korn, tre lass ved och fyra dagsverken. Värdet i penningar av detta synes ha varit c:a 5 daler -- i varje fall erlade Berg i Västerljung sitt arrende i penningar . 5 daler, och eftersom de båda herrarna synbarligen bytt jämt, bör väl gårdarna varit ungefär lika stora.

**Storskiftets** delning förrättades den 6 november 1789 av lantmätare Denis Thenon. Jordägare var Anders Nilsson i Hejestad och Jon Persson i Uhrvik. Stora Broby bestod av 1 mantal kronoskatte förmedlat till 3/4 del, och Lilla Broby eller Klockarbolet av 1/2 mantal förmedlat till 1/4 del. Äng- och hagmarken kunde ej delas på grund av dess olika bördighet, utan nyttjades genom samslätter och delat hö. Jordägarna betygade sitt bifall genom sina "namns och bomärkens undersättjande", och delningen fastställdes av laga vintertinget i Hölebo Härad i Åby den 5 februari 1790.

1819 förrättades ånyo delning, varvid 1789 års karta användes som koncept för att undvika kostnaden för ny mätning.

Den 10 oktober 1825 förrättades **delning** av ängs- och hagmarken av lantmätare Jungström och Sundblad. Närvarande var Jordägare Gustaf Andersson i Tösta, ägare till 1/2 mantal, Erik Ohlsson i Ahl, ägare till 1/4 samt Anders Jansson även ägare till 1/4. För angränsande Hejestad by kommo tillstådes bönderna därstädes, Eric och Anders Anderssoner. Delningen fastställdes å laga sommartinget med Hölebo Härad uti tingsbyggningen vid Åby Gästgifvaregård (Vagnhärad) den 1 maj 1826. I januari 1841 nämndes Gustaf Andersson i Broby såsom "ensam ägare av hela Broby hemman".

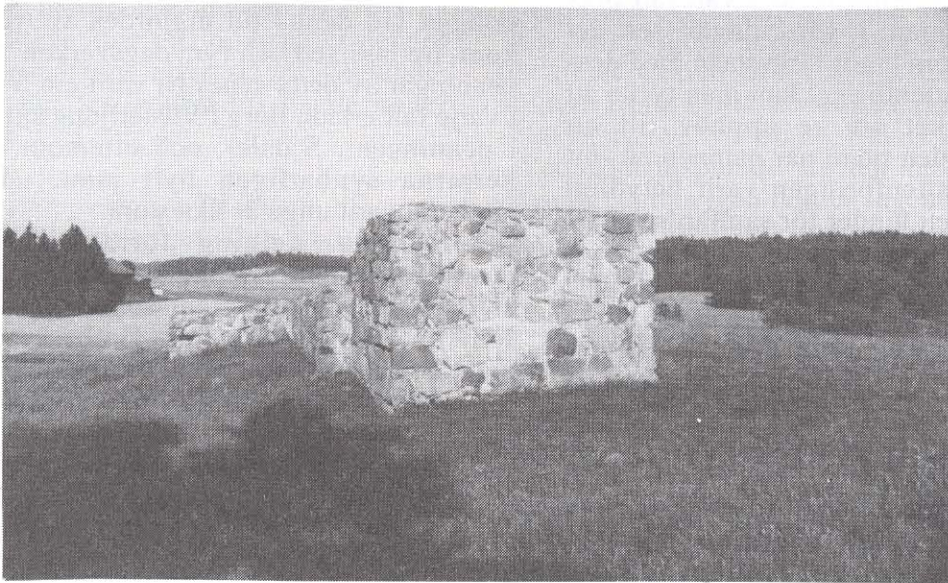
## Övre Hölö kyrka

I en beteshage på gårdens mark ligger ruinen av *Övre Hölö Kyrka*, ödekyrka redan 1575. På kyrkoherde Bergers initiativ genomfördes en utgrävning och konservering i början av 40-talet. Medel härtill anskaffades genom insamling. Jag deltog och gick runt med en lista. Entusiasmen för företaget var måttlig --- jag möttes emellanåt av reflektioner som "Vadå ruin? Kasta bort pengar på att rota i en gammal stenhög? Vad ska de tjäna till?"

Om man jämför det intresse som mötte mig då jag som ung idealist samlade in pengar till kyrkoruinen med dagens situation med en mångsidigt verksam hembygdsförening, så skulle man med lätt travestering kunna säga att Hölö är "blommande öknen".

återfanns vid utgrävningen åtskilliga bitar av den sönderslagna *cuppan*, av foten däremot inte ett spår. Kanske den framlever sin tillvaro som fundament för ett solur eller någon "*Flitig Lisa*"?

Kyrkdörren inropades av Södertälje museum för 500:-, en summa som jag inte hade en chans att tävla med. Jag har inte själv sett dörren uppe på Torekällberget, men det har sagts mig att låset inte längre finns kvar. Om så skulle vara, är det naturligtvis synd, men en så stor träklump borde väl kunna återfinnas vid en storstädning. Om auktionsfirmans protokoll finns arkiverat någonstades, skulle man ju exakt kunna få veta vad som fanns i Långa Kalles samlingar.



Kyrkoruinen

Foto: HBF

## Den gamla kyrkdörren

Den som på 30-talet var formminnesintresserad ansågs vara ett original. Ett sådant fanns i slutet av 30-talet i Åkerby, en reslig gammal man kallad **Långa Kalle**. Tyvärr var han många år före sin tid. Hans samlingar skingrades på auktion i Åkerby den 26 juli 1940. Därvid såldes bland mycket annat den gamla kyrkdörren från ödekyrkan. Den hade tidigare tjänat som källardörr vid Holnäs. Att den hamnat i den änden av socknen är kanske inte en tillfällighet. Jon Persson i Uhrvik ägde på 1700-talet jord i Broby, och det är ju begripligt om man tagit tillvara det som kunde användas från ödekyrkan. Kanske kan vidare efterforskningar löna sig -- av dopfonten

## Utgrävning av Kyrkoruinen

Utgrävningen av kyrkoruinen kom emellertid till stånd och murarna frilades. Arbetsgänget bodde i flygelbyggnaden här vid Broby. En kväll berättade de att de hade hittat en sten --- ett något underligt konstaterande eftersom de dagarna i ände sysslade med att flytta sten. Men denna sten var något utöver det vanliga, det var en avlång, stor flat sten med raka kanter, som låg på markytan utanför södra långmuren. Det var högtidligt dagen därpå när spetten stacks under och stenen vändes, men det blev en besvikelse, undersidan var lika tom som översidan.

Den Skadegörelse som under åren efter utgrävningen förekom, har dessbättre nu minskat avsevärt. Visserligen händer väl att det rotas i murarna, men inte i den omfattningen som skedde på 40- och 50-talet, då marken

nedanför tornet var översållad av nedkastad sten.

### Runfynd?

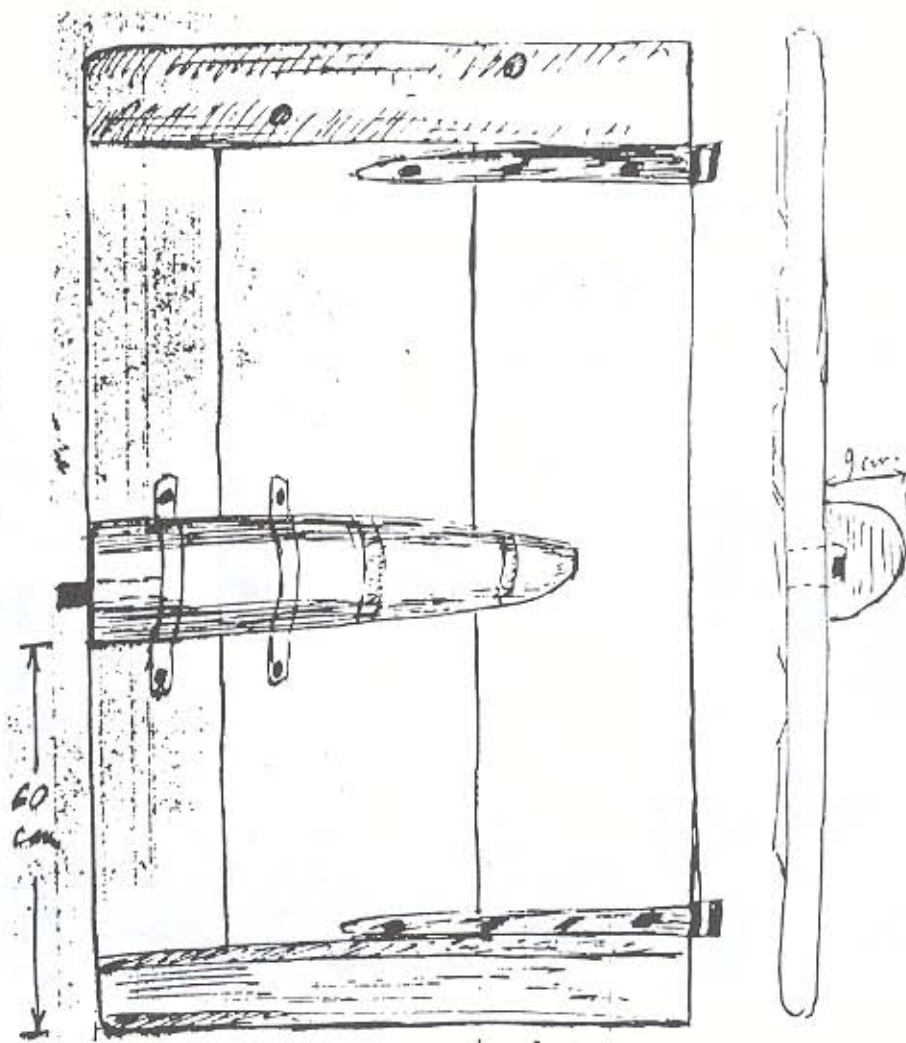
En sommardag -38 eller -39, jag minns inte riktigt, stod jag med en spade vid vattenkällan i Klockarbacken, ditskickad för att rensa upp den. Vi hade djur i hagen och vattentillgången var dålig. Som jag står där får jag på kanten intill källan syn på en liten flat sten i gräset, stor som handflatan och c:a 1 tum tjock. Det var ljusröd sandsten och över ytan buktade sig en grund fåra. Den kunde inte ha orsakats av någon plogbill och det var inte ett runtecken. Jag misstänkte runor, men en så tunn runsten hade jag aldrig sett. Jag sparade emellertid stenen, och ett par år senare när jag en vårdag gick bakom såmaskinen på åkern norr om kyrkan fick jag syn på en litet större stenflisa. Den lyste röd i solen där den låg i den nyharvade jorden och den var försedd med flera runtecken. Under årens lopp har sedan flera liknande stenar återfunnits på åkrarna runt kyrkan.

För en del år sedan hade hembygdsföreningen inbjudit ett par tjänstemän från riksantikvarieämbetet till Hölö, den ene var professor Sven B F Jansson, mera känd som **RunJanne**.

Efter en rundvandring samlades vi vid Broby. Jag tömde ut min låda med stenflisor, och stående på alla fyra i en ring på golvet försökte vi gemensamt pussla ihop bitarna, tyvärr förgäves. Jag minns att vi lyssnade fascinerat när RunJanne på tiohundralets språk läste runtexter för oss. "Det här är poesi det, förstår ni pojkar", sade han. För ett svindlande ögonblick kände man sig förflyttad tusen år bakåt i tiden -- så måste det ha låtit när skalden i eldskenet läste sina dikter till hövdingens ära.

Vid utgrävningen hittades i ruinen rätt många bitar av samma sten. Analys på runverket har sedan fastslagit att det rör sig om bitar från två skilda stenar. Fältet är fritt för gissningar -- och en av fördelarna med att vara okunnig dilettant är att man kan låta fantasin flöda. Kan det ha varit gavelhällar till en "Eskilstunakista", liknande de som står vid Husaby kyrka? Kyrkan i Klockarbacken har vid något tillfälle utökats åt öster. Kanske stenarna stått i vägen för tillbyggnaden och man på enklaste sätt har tagit bort dem med slägga? I så fall borde väl stenarnas nedre delar stå kvar i marken inne i kyrkan? Jag hoppas att det så småningom genom nya fynd skall bli möjligt att tyda inskriften.

*Kyrkdörren från kyrkoruinen i Klockarbacken, såld på auktion i Åkerby den 26 juli 1940, till Söderlälje Museum. Nu Torekällbergets Museum. Finns uppsatt i Strömstedtska huset*



## Sägner

Om Övre Hölö kyrka finns några få sägner. En av dem söker förklara beteckningen Lusse Källa på Wij-källan. Vid transport av en helgonbild från ödekyrkan till Hölö Yttre kyrka skall man ha vattnat dragarna vid källan och därvid tappat helgonet i vattnet. Kan det finnas någon sanning i detta? Att man när kyrkan inte längre användes flyttade värdefulla inventarier till den andra kyrkan är ju självklart. Om detta skedde en varm sommardag är det fullt rimligt att man körde fram till källan för att vattna djuren --- man hade en halv mil att köra och källan låg ju endast ett stenkast från vägen. Men att man därvid skulle tappat helgonet i källan har jag svårt att tro -- det skulle ju varit sällsynt klantigt. Men en kärna av sanning måste finnas: här har i legendens form genom seklerna bevarats minnet av den varma sommardag då Övre Hölö kyrkas öde var definitivt beseglat och inventarierna fördes bort för att aldrig mer återkomma. För den tidens människor måste kyrkans nedläggning ha betytt väsentligt mera än vad rivningen av stationshuset vid Hölö station betydde för oss. I Hölö kyrka förvaras några gamla helgonbilder, numera berövade sin ursprungliga så vackra bemålning. Någon av dessa måste rimligen vara det helgon som en gång i sin ungdom -- med make-upen i behåll -- gjorde resan på oxkärren genom bygden.

Mycket återstår för hembygdsföreningen att utforska.

*Slutligen:* Jag erfar att hembygdsföreningens framtida tillvaro i kyrkskolan är osäker. Kommunen vill sälja fastigheten. Om fastighetskontorets enda ambition därvid är att få ut så mycket pengar som möjligt, så är man i gott sällskap. Gustav Vasa var likadan -- genom hans till obillighet gränsande snikenhet samlades landets konstskatter i silverkammaren på Stockholms slott för att förvandlas till penningar. Visserligen lyckades han placera sig själv, och några generationer av sin släkt på Sveriges tron, men för landets kulturliv var han en katastrof. Vi har i Hölö i stort sett fått lov att klara oss själva och vi har inte så stora pretentioner. Vi behöver inte kommunala simhallar, ridhus eller magnifika skulpturer -- men vi behöver Kyrkskolan som bas för hembygdsföreningens framtida verksamhet. I min hand kommer ibland en publikation med titeln "Ditt Södertälje", där kommunen söker tona fram som modern, reformvillig, serviceinriktad, människovänlig och med en blomstrande kulturell verksamhet. Här finns nu ett konkret tillfälle att i handling leva upp till de många vackra orden, genom att på något sätt säkra hembygdsföreningens framtid i Kyrkskolan. Man kan bara hoppas att stadens fäder besinna detta.

## "Stjärngossarna" på Klockargårdens trappa



### Övre raden:

Irma Karlsson, Litselby,  
Dagmar Grave, Kyrkskolan, N  
N ??, Kerstin Roos, Åbykvarn,  
Tyra Johansson, Åbykvarn,  
Signe Gustavsson, Kyrkskolan

### Nedre raden:

Lisa Skog, Nackunga, Stina  
Olsson, Nackunga, Lilly  
Johansson, Asphaga, Ruth  
Steiner, Älvåkra., Greta  
Karlsson, Litselby.

Kort och namnuppgifter: Iris  
Johansson, Tyra Andersson,  
Skälby

## EN KVARNRESA

av Ansa Borin

På en höjd strax väster om Södertälje stads centrum syns på ett stick från 1661 ur Erik Dahlbergs Suecia antiqua en väderkvarn. Under århundradena som följde fanns i staden flera kvarnar, både skvaltkvarnar och väderkvarnar. Dessa kvarnars tid var dock utmätt och ca 250 år senare hade vattenkraften och vindkraften ersatts av ånga och elektricitet.

I mitten på 1920-talet fanns fortfarande ett 10-tal väderkvarnar i Sörmland, en av dessa var Nora kvarn på Mörkö. Malning i kvarnen hade upphört i början på 20-talet, en teknikhistorisk epok var över. Men Nora kvarn var ung och ståttlig, det blev dess räddning undan långsamt förfall och vedpannor. 1929 köptes kvarnen av Östra Sörmlands Kulturhistoriska Förening som då drev friluftsmuseet på Torekällberget i Södertälje. Kvarnen uppfördes ungefär på samma plats där en väderkvarn syns på Erik Dahlbergs stick. Nora kvarn binder på så vis ihop dåtid och nutid i Södertälje.

Innan kvarnen hamnade på Torekällberget hade den tjänat Mörköbönderna i ca 50 år. 1876 ansökte herr Carl Bolmström om att vid Mörkönora få "uppföra en så kallad Hållänsk Wäderkvarn och ett mindre boningshus". Fredrik Bonde vid Hörningsholm som ägde marken och mottog ansökan var positiv och uttarrerade "en gårdsbacke" för ändamålet.

Enligt prosten Carl Ulrik Ekström var en sådan kvarn beslutad av ägaren till Hörningsholm redan på 1820-talet. Ekström kommenterar 1828 den olägenhet det innebär för öns invånare att sakna kvarnverk. Mycken tid tas enligt Ekström från åkerbruk och dagsverken för att ta spannmålen de ca två milen till närmaste kvarn (troligen Åby).

De långa kvarnresorna är också enligt Ekström en av anledningarna till att allmogen på Mörkö i så hög grad håller sig med häst.

Sedan kvarnen plockats ned och flyttats rullade åter spannmålstransporterna från Mörkö till Åby Kvarn där "Putte" Nyström tog emot. En kvarnresa var inte bara ett besvär utan lika ofta ett välkommet avbrott. Kvarnen var en

skvallercentral. Bönderna tog med sig mat och dryck, och i väntan på sin tur eller att mälden skulle bli klar kunde det gå livat till i kvarnkammaren. Talesättet "Di barna di barna, skickar en dom te körka så går di te kvarna" säger en del om kvarnfärdernas rykte.

Vad man gör i en kvarn vet knappast dagens barn. Men i Södertälje vet i alla fall alla barn hur en kvarn ser ut på utsidan.

Som museipedagog på Torekällbergets museum har jag den angenäma uppgiften att förmedla och levandegöra vår historia till framförallt barn i olika åldrar.

I höstas provade vi på den självhushållande bondens alla vedermödor i arbetet från ax till limpa, där kulmen var själva kvarnresan. I nästan alla moment och i alla förberedelser hade jag stått mig slätt utan all den levande kunskap och källor till kunskap som finns i min hembygd. Resan till kvarnen blev i flera avseenden en resa till just Nora kvarn.

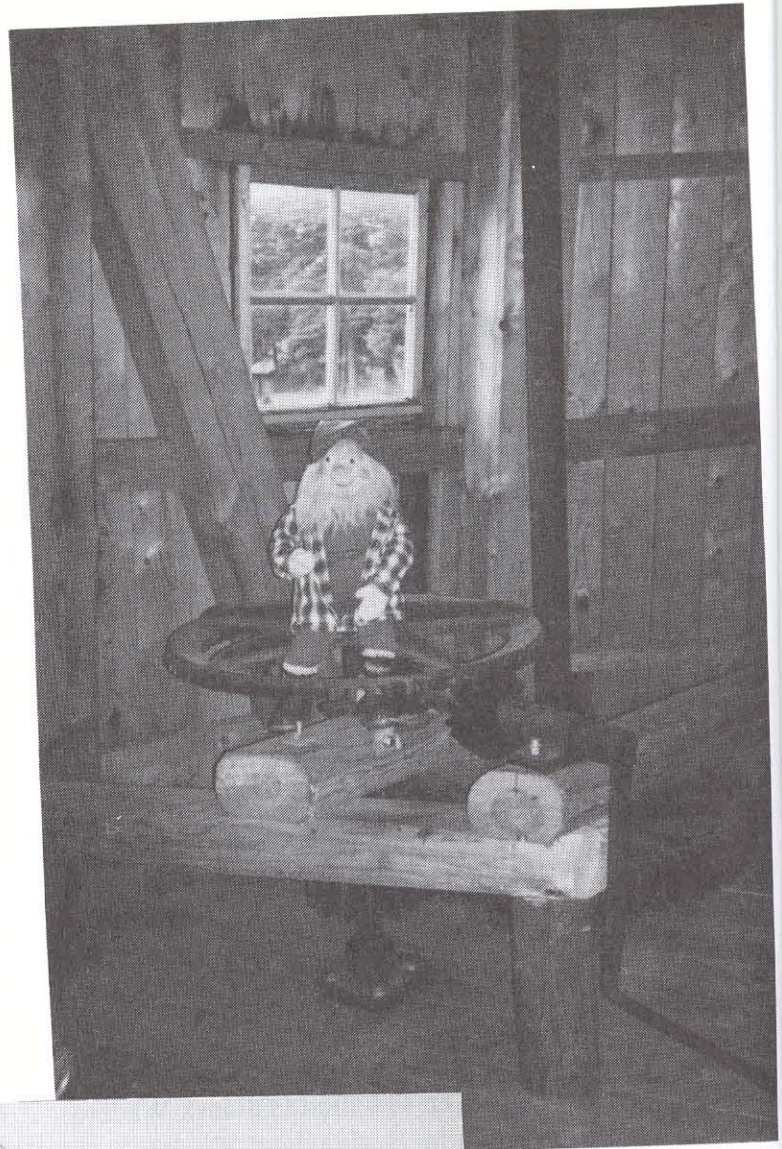
Per-Olov Eriksson, ansvarig för jordbruket vid Hörningsholm, lämnade en lång meterbred rågsträng när han körde skördetrösken vid Bergastycket. För mig sedan att skära av och binda till kärvar enligt goda råd av Alfons Davidsson. Gunilla i Löten skar några vetekärvar som undgått deras skördetröska och Torsten skopade upp 50 kg tröskad vete i mina plastsäckar. Tröskningen skulle ske med slaga. Fyra stycken i barnformat producerades efter ett original jag köpt på Oaxen. En handkvarn ingick också i programidén. Där stod hembygdsföreningen generöst mig bi med ett lån ur jordbruksutställningen. Spannmålssäckar i lagom barnstorlek sydde jag själv men som rekvisita i kvarnen, fyllda med "mjöl", skänkte Torsten och Gunilla några gamla original med texten "Löten" på. Spannmålsvåg och vikter köpte jag av "Kuriosa-Odd" i Hölö. Den och Lötensäcken tillhör numera den permanenta rekvisitan i kvarnen.

Naturligtvis representerade barngrupperna sedan olika Mörkögårdar.

Tyvärr var det inte Nora kvarn i original vi reste till. Nora kvarn brann ju som bekant 1989. Den 8 juli kl. 04.45 dagen före firandet av 60-årsjubiléet av uppförandet på Torekällberget, stod den i ljusan låga. Kvarnen var dagen till ära nytjärad och fin. Branden var anlagd men inte planerad med anledning av jubiléet. Det bara blev så. Efter branden fick muséet bl.a. ett erbjudande att köpa en gammal kvarn i Skåne. Men Nora kvarn hade blivit en symbol för Torekällberget och var egentligen oersättlig. Nogranna byggnadsritningar av originalkvarnen, ett generöst och förstående försäkringsbolag och inte minst yrkesskickliga snickare och timmermän från Rättvik gjorde en rekonstruktion och en återuppbyggnad av Nora kvarn möjlig.

*Ett kvarnrå fanns enligt folktron i alla kvarnar.  
Han såg bl a till att mjölnaren inte somnade ifrån  
det snurrande hjulet.*

*Foto: Ansa Borin*



*Med tunga säckar i lasten anländer vi till kvarnen en kulen höstdag.*

*Foto: Ansa Borin*

Legenden om **Vantlasse** på Mörkö.  
*Minnen från ungdomsåren 1890 - 1900*  
*Nedtecknad 1939 av Emil David Karlsson*

Mitt uppe på Mörkö högrygg ligger en dal benämnd "Vantlasses dal", efter en ung fiskarpojke som hette Lasse. Han blev tidigt fader- och moderlös och kom därför till fiskare Mats och hans hustru, som tog sig an pojken. Lasse visade stora anlag för musik.

Dagens sysslor var avslutade, och Lasse tillbringade som vanligt kvällen på sin ensliga klippa invid det glittrande havet. Som så många gånger tidigare blåste han en vemodfull melodi på sin hemmagjorda flöjt. De litet för gälla tonerna rullade ut över fjärden, förenade sig med vattnets kluckande, och dog bort i fjärran. Lasse, som annars var en glad och livad yngling, drog sig gärna undan till just denna klippa, och här satt han i sin ensamhet och mediterade kväll efter kväll, drömmande och längtande.

Att hans melodi ofta blev vemodig var nu inte så underligt. När han tänkte tillbaka på sin barndom och uppväxt, var det inte enbart ljusa minnen som strömmade honom till mötes. Redan som mycket liten stod han utan både mor och far. Fiskare-Mats, som hade sin gård på öns södra kust, tog hand om honom, och han hade egentligen ingen anledning att klaga. Husmor var snäll och det var husfar också.

Fiskare-Mats barn var också snälla, men ändå kände han att han inte var barn i huset. Musiken fick därför ersätta den saknade hemkänslan. Det började med att han sjöng och gnlade egna små sånger. Så kretade han till sig en inte alltför välljudande flöjt och nu hade han också förfärdigat en fiol, som han hade stor glädje av.

### Almida

Denna kväll var väl tämligen lik alla föregående kvällar, men Lasse hade nästan på känn att något skulle hända. Om det inte hände just i kväll, kunde det ändå inte dröja länge. Vad skulle hända?? Ja, det hade Lasse ingen aning om, men att det skulle bli av stor betydelse för honom, det var han på de klara med.

Lasse hann inte rädsla flöjten. Den rullade nedför det branta berget och försvann i en klyfta vid stranden. Vad var då orsaken till detta missöde? Jo, Lasse fick se någon utåt havet som fick hans hjärta att slå hastigare än vanligt. Han visste inte själv om han drömde eller om det verkligen var sant. En sagolikt grann kutter satte kurs rakt in mot Fiskare-Mats tilläggsplats. De bländvita seglen revades, och han hörde att

det strax blev stor uppståndelse hemma hos husbonden. Det var ingen mindre än fiskarkungen Björn från Santa Anna som komför att hälsa på sin gamle vän Mats. Björn var på väg till kungliga huvudstaden för att rådgöra med konungen om en del gränsdragningar. Han hade sin sjuttonåriga dotter Almida med sig, och nu hörde han sig för om hon fick stanna hos

Fiskare-Mats medan han fullgjorde sitt uppdrag i huvudstaden. Fiskare-Mats hade inget att invända mot denna förfrågan, varför Björn satte iland Almida och seglade vidare.

### Kärleken

Lasse blev från första stund ohjälpligt förälskad i Almida. Hon hade mörka lockar och väna ögon och för övrigt allt som Lasse gått och drömt om: Almida tycktes också fatta tycke före Lasse, men de var båda av naturen mycket blyga, så det blev egentligen inte mycket sagt dem emellan. Lasse var medveten att han som man, borde ta första steget att förklara sin kärlek till Almida.

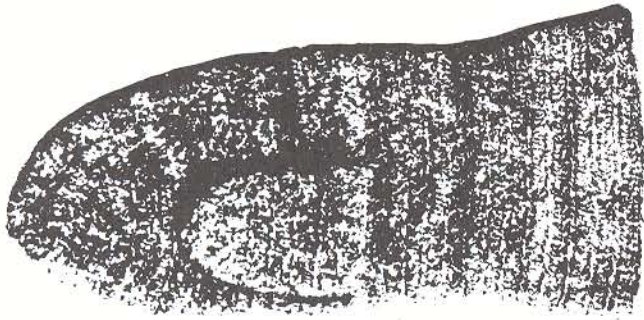
Dagarna gick och Lasse förstod att stunden snart skulle vara inne då Björn återvände för att hämta sin dotter. - I morgon kväll, tänkte Lasse, måste jag öppna mitt hjärta för Almida, annars kanske det är försent. Påföljande kväll hade Lasse i uppdrag att gå ärende till granngården, och när han kom tillbaka hem, hade Björn återvänt och hämtat sin dotter.

### Den stora sorgen

Det var en mörk tid som följde för Lasse. Om han ändå hade kommit sig för att förklara sin kärlek för Almida, men nu var det ohjälpligt försent. Han fick åter ty sig till sina hemmagjorda instrument, men de kunde inte ersätta Almida. Han blev alltmer grubblande och sluten. Innerst inne hoppades han dock att Almida åter skulle uppenbara sig på ön.

Ären gick och Fiskare-Mats egna barn växte upp och blev arbetsdugliga. Detta gjorde att Lasse blev överflödig. Han fick söka sig plats uppe i socknen och fick också anställning hos en bonde i den så kallade mittsocknen. För dennes räkning gjorde han dagsverken vid herrgården, men Lasses arbetsprestationer blev sämre och sämre. Han kunde aldrig släppa den förlorade Almida ur sina tankar.

Lasse fick nu gå som dräng i herrgården, men han stod mestadels och funderade och frös och



Arbetsvante av gethår

gned sina händer. Hans husmor stickade honom därför ett par praktiga vantar, som han flitigt använde. Nu blev han kallad **Vantlasse**.

Sagan berättar vidare hur Lasse en dag på våren fick följa med några karlar till en dal i skogen, för att röja. Efter att ha dragit ihop en stor rishög tog de matrast och vilade sedan en stund. Lasse satte sig för sig själv och när han ätit sin matsäck, somnade han. När han sedan vaknade upp hade de andra karlarna redan satt eld på rishögen, som nu stod i ljusan låga. Just då kom prästfrun och hennes döttrar gående på en stig genom skogen, och de var klädda i sina ljusa sommarklänningar. När Lasse fick se dem genom eldskenet från brasan utropade han "Nu kommer hon, nu kommer hon, Almida, och jag som ser så dan ut"!

Helt överrumplad av denna syn blev han så förskräckt att han kastade sig rakt in i elden, med en djup suck.

Där svedjeelden brunnit rann sedan upp en källa.

*Ännu idag när natten är sval  
det går som en sång av suckar i kval  
genom Vantlasses dal.*

**Några få av alla symboler  
och märken som finns**

**Vet ni vad de betyder????**

*(Leta reda på svaren, de finns någonstans i krönikan)*



(naturlig storlek)

1.



(naturlig storlek)

2.



(förstorat)

3.



(förstorat)

4.



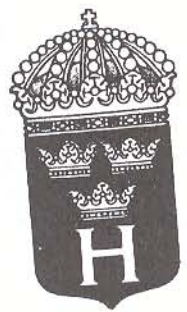
5.



6.



7.



8.



# Sotelden

av Aina Westrell (1978)

Nu skall jag berätta för dig om den förfärliga dag då vi hade soteld i skorstenen. Ja., du vet kanske inte vad soteld är för något. Det visste inte jag heller den gången, bara att det var något så hemskt och farligt så det var ingen måtta. Nu vet jag att när man eldat länge i en vedspis så blir spisorören fulla av fett och sot, och eldar man kraftigt så kan det hända att sotet börjar brinna.

## Knäckebrödsbaket

Den här dagen, det var en septemberdag med litet regntunga skyar, hade mor bestämt sig för att baka knäckebröd. Hon hade gjort en deg i stora tråget, knådat ihop den och mjölat den. Nu låg den där så rund och stor och allteftersom den jäste bildades små sprickor i mjölet, det såg ut som stigar och vägar, det kunde man sitta och titta på medan man väntade på utbakningen.

Så tog mor fram den stora bakskivan och de två väldiga kavlar, en slät och en rutmönstrad och så den stora naggen och kakmåttet. Naggen såg ut som en rund borste där man bytt ut borsthåren mot spikar av mässing. Den skulle man nagga kakorna med så att de blev prickiga och fina och så blev jäsningsen jämnare, så att de blev släta och utan blåsor. Kakmåttet var av plåt, en ring så stor som kakan skulle bli och så en liten ring i mitten som skulle bli det hål som kakan hängdes upp i för att torka.

Det var roligt att sitta vid bakkbordet och småprata med mor och se på hennes kraftiga händer som knådade degen. Hon satte handflatorna i degen så att den blev till en rulle, vek ihop och knådade igen. Då och då gick hon till vedlåren och hämtade ett trä och lade in i spisen, man måste ha varm ugn för att få kakorna riktigt lyckade.

## Middagsluren

Allt kändes tryggt och lugnt, lillasyster som bara var två månader gammal sov sin middagslur i den lilla kammaren och jag var ensam i köket med mor. Färskt knäckebröd med smör var det bästa jag visste och lämpligt också för den, som just förlorat framtänderna och hade svårt att äta bröd som hängt att torka på spett i en vecka.

Nu var degen färdigknådad, blank och fin. Mor skar en bit av den långa rullen och lät den släta kaveln gå fram över degen. Å, så skicklig

hon var! Ån hit, än dit för kaveln och så låg degen där så jämn som ett golv. Så tog hon fram den rutiga kaveln och gick över degen, bara litet lätt så att rutmönstret framträdde och till sist var det kakmåttet som bestämde hur många kakor det skulle bli av den stora degbiten. Hon hade brett ut bakdukar på stora kökssoffan, på bordet och varhelst man kunde finna en slät yta och där låg kakorna sedan och jäste. Det var för mor att hålla reda på vilka som jäst längst och stod på tur att gräddas.

## Gräddningen

Snart var det första paret i den heta ugnen och en härlig doft spred sig i köket. Jag blev lovad en smörgås av den första kakan och satte mig på en stol och väntade. När kakorna var färdiga kom den stora brödspaden fram, man måste ha något att ta dem med ur den heta ugnen, ty kakorna låg direkt på den heta hällen.

Så fort brödet svalnat ville jag ha min smörgås och hämtade smörkrukan. Mor bredde tjockt med smör på och jag lät mig väl smaka.

## Elden är lös

Det var då det hände, det förfärliga, det som jag hört talas om och som jag alltid fruktat. Det började dån och skallra i spisorören, det susade och brusade i spisen och mor vände sitt varma förskräckta ansikte mot mig och sade: - "Det är soteld! Spring så fort du kan och hämta far, han är på skogen och grusar vägen!"

Jag for upp som stungen av ett bi. Å, så rädd jag var! Jag såg för min inre syn stugan stå i ljusan låga. Ingenting kunde nog räddas undan det där som dånade och smällde. Jag sprang in i kammaren och ryckte upp min sovande lilla syster. Hon var ju så liten, kunde ju inte gå själv. Kanske mor skulle glömma bort henne i förskräckelsen. Jag rafsade ihop madrassen och slängde ut henne på den bakom rosenbusken. Ett stilla regn hade börjat falla och hon gnällde yrvaket då dropparna föll i hennes ansikte. Jag gav henne en kram och viskade att jag snart skulle komma tillbaka. Jag litade inte alls på mor i den minuten, det var jag som skulle hämta far, det var jag som skulle rädda oss från den förfärliga elden.

## Med andan i halsen

Så började mitt livs sprinterlopp. Jag var liten och smal och barfota och vägen bar uppåt hela

tiden. Benen gick som trumpinnar, fotsulorna brände under väggruset. Det sista av den goda smörgåsen satt fastkletad i gommen, nu fanns ingen tid att svälja - det gällde livet!

Jag hade nog inte orkat så värst länge till då jag fick syn på far. Aldrig hade väl åsynen av honom varit så efterlängtd. Stammande och hackande, med den degiga resten av smörgåsen i munnen, fick jag fram hela den hemska sanningen: att huset höll på att brinna upp, att vi hade soteld!

I ett nu hade far vänt hästen och med mig bredvid sig på sittbrädan bar det av hemåt allt vad tygen höll.

Det var spännande att komma ut ur skogen, skulle huset finnas kvar och hade Karin klarat sig bakom rosenbusken?

När vi kom fram till huset stod mor på trappan, sotelden hade brunnit ut och allt var lugnt och fridfullt igen. Mor skrattade och sade att hon letat en stund efter Karin innan hon hittat henne, men hon tyckte att jag var duktig som tänkt på min syster i farans stund. Far mumlade något om tokiga fruntimmer och befallde fram kaffe. Regnet hade lättat och solen tittade fram. Vi satt i bersån och drack kaffe och åt färska knäckebrödssmörgåsar till.



## DEN GAMLA DANSBANAN

En **transportabel** dansbana som användes vid Kyrkliga Syföreningens basarer som hölls vid Kyrkskolan. Det var bröderna Pettersson från Fjärdsvall som stod för musiken på "handklaver". Prästen Henning Jansson tyckte mycket om att se folk dansa och vara glada, han deltog ofta själv. Några tyckte inte det var lämpigt med dans i en kyrklig förenings regi, men utan dans kom inte så mycket folk. Innan dansbanan plockades ned, blev det "efterdans" för traktens ungdom.

Banan stod ibland vid Selkeberget där man dansade. Den försvann när Föreningshuset byggdes i Hölö 1925-26.



*Fotot är taget av "en som gick ikring med kamera".  
Ivan Gustavsson ägde kortet och har berättat.*

## SYFÖRENINGENS möte vid Skälbylund hos Hanna Svensson 1932



*Bakre raden fr vänster:* Ewelin Broström Solhem, Ida ? Åbynäs Amanda Pettersson Charlottenborg, Svea Andersson Ekeby, person okänd, Signe Grave Kyrkskolan, Maria Jansson Åbykvarn, Augusta Blomkvist Anneberg, Lisa Rooth Kjulsta, Maria Wallentin St. Åby.  
*Mittraden:* Kyrkoherdens syster Vera Strömberg, prästsonen Bertil, Bror Strömberg Prästgården, Sigrid Gustavsson Skälby, Ameli Fredriksson L. Åby, Elvira Andersson Vinterhälla, Karin Håkansson Ene, Svea Simberg Ekhammar, Hanna Svensson Skälbylund, Hanna Jansson Åbynäs.  
*Främre raden:* Kyrkoherdefru Elin Strömberg, Alli Rundqvist Åbykvarn, Ester Jakobsson Helleby, Olga Björsten Väsbytorp.

Föreningen startades 1910 av Henning Jansson, och är fortfarande verksam.  
 Min farmor Sigrid Gustavsson hade kortet i sitt album.

Foto: Sigrid Hålldin, Hölö

Maj Pettersson

## Donationer, gåvor

### Tack till:

*Margit Ranft-Rydemark*, Lida gård, som har till vår förening skänkt:  
 Hölö Lottakårs verksamhetsberättelser, lottaklänning, diplom m m.

*Olle Eriksson*, Sollentuna, för de handgjorda "rekordlånga" skidorna med tillhörande vallningsrecept,

*Emma Gustavsson*, Vretaberg, som skänkt fotoalbum.  
 och  
 övriga gåvor och bidrag till föreningen.

Till försäljning finns upplagor av:

tidigare utgivna Arskronikor  
Hölöpasset  
Kyrkskolan 100 år  
Tullgarn i Hölö Historia  
Tegeltillverkning inom Hölö, Mörkö

Under omarbetning är följande skrifter:  
*Sammanställning av artiklar utgivna  
i tidigare årskrönikor.*  
(Innehållsförteckning klar)  
*Prosten Scharff*  
(Utkommer hösten 1997)

Förteckning över artiklar  
i Arskronikor 1986 - 1995

Titel	
1986 Hölö Kyrkoruin Sällningsarbeten, kyrkoruinen	1992 forts. Kalle Ljus, ett levnadsöde Rättegången kring giftermordet 1837 vid Gasta, Mörkö Jul på Mörkö När farfar var ung Vem minns Kalle-Ville? Torpdok. Hölö
1987 Drottningens vävstolar Vävstugan	1993 Eremiten vid Grotberget Kalkbruket Karta Minnen från Nybygget i Hölö Här låg en gång ett torp. Spott och spindelväv -en titt i en läkebok anno 1775 Kinematografföreställningen Epilog Gästamordet Ryssen kommer. (inkl avskrifter och översättu.) Mjölmarfamiljen i Åbykvam för 100 år sedan Minnesrika år i Hölö 1941-1944 Torpdok. Mörkö
1988 Kyrkvården Johan Petter Andersson Det stora bröllopet vid Nygård på Mörkö år 1891 Malin Sture på Hömingsholm-en adelsdams saga	
1989 50-års nostalgi Hur har det varit i Hölö-Mörkö? En skiss från Mörkö Ett 200-årsjubileum (Wrå) Minnen från Hölö, barndomstiden	1994 Lustigtorp (Båtsmanstorp 106) De första handgreppen vid olyckstall. Bänkindelning Mörkö Kyrka. En resa i tiden (Löten) Brännvinsbränneri - I Herrans tukt och förmaning Den långa vägen Höstbyken Gerdas Fritidsresor Vargvaktarna på Mörkö Julfest i Kyrkskolan Hästmarknad i Gnesta Strömmingsfiske kring S Mörkö Hästfordon fr 1800-talet
1990 Salpetersjudning o salpetersjudare Folkskolan 150 år Vilket gulligt torp Ångbåtstrafik i Mölnbo Livet vid Ångstorp på 1920-talet Skolvägen Ångstorp-Petersborgs skola Torpar och fiskardotter. Gerda Lord, vid Homö berättar. Upplevelser från en inflyttad	
1991 Sömmerskans pojke Episoder från ett båtsmanstorp åren 1847-1991 Min första kontakt med tandläkaren Röda stugor Skillingtryck från Mörkö	1995 Hölö Kyrka Hölö Kyrkklocka 1771 På post på Mörkö Fönsterskatt Rapport fr en invandrad Wrå Pensionat fram till 1945 Det var en gång. Växelflicka på Mörkö Glimtar från Idala Handel På post i Hölö 1944 Orkanen (1993)
1992 Eremiten vid Grotberget Fridens boning Barnen i Båtsmanstorp	

## Verksamhetsberättelse 1996

### Hembygdsgården/Kyrkskolan

Föreningens verksamhet har i allmänhet förlagts till, eller utgått från Hembygdsgården. Man kan inte nog framhålla vikten av att föreningen även i framtiden får behålla sina lokaler. Styrelsen ligger fortfarande i förhandlingar med kommunen, för att finna en möjlighet att lösa lokalfrågan. Vi har uppvakttat berörda beslutsfattare, och även inbjudit flera av dem till besök, för att visa våra samlingar, och på platsen söka övertyga vederbörande om vår vilja att slå vakt om ortens kultur. Alla berörda politiker, oavsett partifärg, i såväl kommun, kommunalråd och landsting, har tillskrivits. De ha alla fått taga del av våra synpunkter, och även erhållit skrifter om Kyrkskolans historia m m.

Vi har anledning tro att vårt arbete haft en positiv verkan. Vi tycker oss ha rönt förståelse - och ännu sitter vi kvar!

### Gökottan den 16 maj

förlades i år till *Ledarön*, vilken är belägen i leden mellan Hölö och Mörkö. Bertil Svangren skjutsade oss med sin båt från Åbynäs brygga ut till *Ledarön*. Vi var 35 stycken morgonpigga resenärer. Vädret var bra. Våren var igång så där lagom. Många fåglar hörde vi men ingen gök. Hans Svensson från Gnesta var vår sakkunnige ledare. Han är otroligt skicklig på mossor, lavar och smådjur. Naturligtvis ännu skickligare på de större djuren och växterna, men om dom vet ju även vi något.

Ett ljuvligt minne var när vi såg och hörde trädpiplärkan och hennes lustiga beteende. Hon startade från toppen av ett högt träd för att flyga upp mot himlen. Därifrån släppte hon sig ner under jubel, i form av ett jasplan, och landade så i det stora trädet igen. Detta upprepades gång på gång. Vi besåg stora delar av ön och dess växtlighet, drack vårt kaffe i grönskan och for mycket nöjda över till Åbynäs igen efter några timmar på den vackra ön.



Gökotta på *Ledarön*. Trädpiplärkan drillar högt i skyn.

Foto: Hembygdsföreningen

### Vårvandring

Vårens vandring utgick från torpruinen vid Fjärrmossen och därifrån fram till en annan torpruin som heter *Sundsberg*. Så sent som 1940 bodde det folk här. Huset är helt förfallet, bara grunden finns kvar. Av trädgården syns ännu de tåligaste sorterna, kaprifolen klängde ännu på stenmuren. Äpple-, plommon-, fläder- och körsbärsträd var friska och bär säkert frukt ännu om somrarna. Därefter gick vi till *Skansberget*. Som hörs av namnet finns här en *fornborg*. Den är något annorlunda än traktens övriga *fornborgar* och *skansar*. Dit bör vi gå en annan gång. *Stensjön* ligger i dess närhet.

### 5-te klass till Tullgarn

En måndag i **maj** var Hölöskolans klass 5 inbjuden till Tullgarn. Hela klassen med sin lärare och några föräldrar cyklade dit. Barbro Andersson, medlem av vår förening och väl förtrogen med Tullgarn, vandrade i parken med barnen som då fick både historia och naturlära sig till livs. Alla barn fick också deltaga i plantering av en lönn. De visade stor förtjusning över att de nu hade ett eget träd i Tullgarnsparken. Därefter bjöd Hembygdsföreningen på saft och bullar. Som avslutning guidades barnen runt i slottet.

### Tullgarnsdagen den 1 juni

Efter samråd och samarbete med Slottsförvaltningen firades i år en särskilt stor fest. Många ensembler och körer spelade och sjöng på olika platser i parken. Krögaren hade som vanligt servering i Vårdshuset och dessutom på en del strategiska platser i parken. Hembygdsföreningens tombola med extra fina vinster var välbesökt. Bryggdansen trädde till Näckrosornas lilla orkester varvat med Trosa Storband fram till midnatt. Ca 2000 besökare denna dag.



*Opus 12 Och barnkören.  
Ledare Karin Öndemar*

*Foto: Raol Kring*

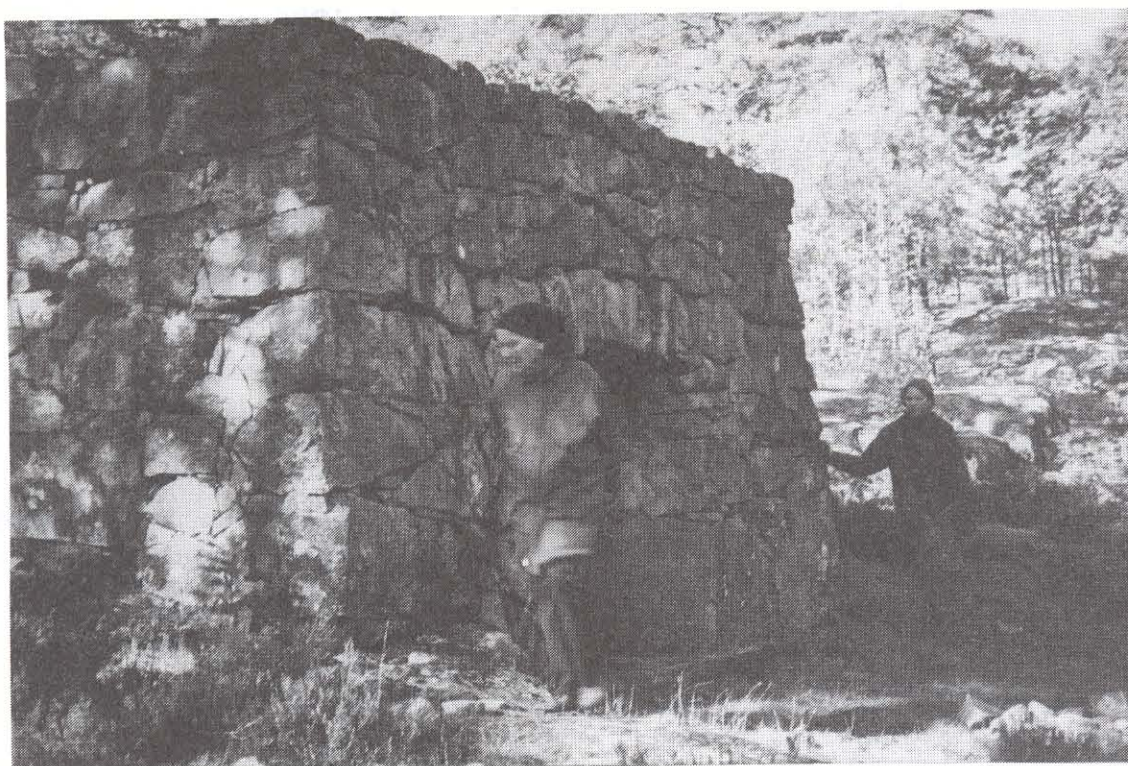
### Utflykt till Järna Gruvor 5 oktober

15 personer hade samlats på morgonen för att delta i vår höstutflykt till Järna gruvor. Johan Pettersson från Järna Hembygdsförening var vår vägledare och talade om gruvorna, deras namn, uppkomst, djup m m. Först besökte vi *Oskarsgruvan*, där inte lönsamheten varit så stor. Brytningen hade snart avbrutits. Vi såg var vägarna gått, där fororna farit i väg med malmen till *Håknäs*, varifrån järnmalmen fördes vidare med båt till andra bruk för förädling. *Storgruvan* låg högst uppe på "malMBERGET". Där fanns massor med sten, som troligen innehållit för lite järn för lönande drift. Här fanns också en stor sten, där "**Tumba Tarzan**" gömde sig då han var på rymmen, efter sina snillrika upptåg. Vi fortsatte till *Vattengruvan* och gick här igenom dess historia, varefter vi fortsatte till den lilla vackra *Kobäcken*, som ligger som en spegel. En bra rastplats är iordningställd här. Vi avslutade den intressanta utflykten med att bese det vackra kallmurade *Kruthuset* som finns kvar välbevarat. Många, många fler sevärdheter finns att bese i området med snitslade stigar.

*Se bild nästa sida*

### Öppet hus och Häradsträff

Den **6 november** inföll höstens "Öppethus-kväll". Inbjudan hade skickats till grannarna i inom häradet. Rolf Lindkvist, expert på **heraldik**, berättade om, och visade bilder av fanor, vapensköldar m m, sådant som förekommer och har förkommit i många hundra år. Det var mycket intressant och roligt. 23 personer diskuterade senare över en kopp kaffe, det vi hört och lärt.



*Krutkällaren vid Vattgruvan*

*Foto: Gunilla Follin*



*"Utställningen" på Hörningsholm Foto: Gunilla Follin*

### **Julmarknad på Hörningsholm den 14 december**

Vilken strålande dag, vilken kyla mötte oss denna dag,  $-14^{\circ}$  och gnistrande snö! Solen gjorde vad den kunde, men klarade bara av att höja temperaturen ute till  $-11^{\circ}$ . Föreningen hade blivit tillfrågad av Caroline Bonde om vi inte kunde sätta upp en del av vår dokumentation "Syrentorparna", vilket vi hörsammade. Att så många berömda författare dessutom befunnit sig inom Hölö och Mörkö, var det många som förvånade sig över.

Vi tog även med kartor som vi låtit kopiera och plasta in. Originalen finns på Hörningsholm och visar Mörkö hemman från tidigast 1792. Utställningen blev välbesökt och många var de som föll i "trans" framför kartorna.

### Styrelsens sammansättning under 1996

Ordförande	Carl-Eric Jonsson
Vice ordf.	Karin Davidsson
Sekreterare	Anki Schipper
Kassör	Walter Andersson
Övriga ordinarie ledamöter:	Alfons Davidsson Torsten Eriksson Gunilla Follin Faye Heinonen Louise Thor
Suppleanter:	Gudrun Andersson Ansa Borin Vera Gustafsson Ebon Johansson Hugo Kimsjö Lena Kraft Leif Åke Olsson Maj Petersson
Valberedning:	Gun Andersson Margareta Björklund Tore Eriksson
Suppleanter:	Sven-Eric Andersson Anna-Lisa Drevinger Anna-Lisa Ericsson
Revisorer:	Lars Eriksson Bertil Gustafsson
Suppleanter:	Tore Andersson Majt Jacobsson
Arkiv	Gunilla Follin
Dokumentation	Alfons Davidsson
Hembygdssstudier	Torsten Eriksson
Matrikel	Carl-Eric Jonsson Enar Gustavsson Gudrun Andersson Gun Andersson Walter Andersson
Redaktion	Gudrun Andersson Gunilla Follin, <i>sammankallande</i> Karin Davidsson Maj Petersson
Utställning	Louise Thor

Föreningen har hållit ett (1) årsmöte samt tio (10) styrelsesammanträden.

Se i övrigt verksamhetsberättelsen 1996


  
 Carl-Eric Jonsson Karin Davidsson Anki Schipper
   
 Karin Davidsson Alfons Davidsson Torsten Eriksson
   
 Gunilla Follin Louise Thor Faye Heinonen



## Aktiviteter 1996

### Studiecirkel.

Hembygdsföreningen har under året avslutat sin välbesökta studiecirkel i Hembygdskunskap. Arbetet kom att koncentrera sig på trakten kring "Pålsundet", och den verksamheten som ägt rum här i hjärtat av HÖLÖ-MÖRKÖ. Cirkeldeltagarna har alla på sitt sätt, bidragit till resultatet, precis som avsikten är med en studiecirkel.

Vid Pålsundet har under århundraden, och i olika omgångar, legat ett tegelbruk. Dess verksamhet redovisas nu i en intressant skrift, Tegel tillverkning inom HÖLÖ-MÖRKÖ under 1600-1700-1800 talen.

Studiecirkeln kommer att fortsätta med att klarlägga den sociala biten, samfärdsmedel, boende m m. Allt lovar att bli mycket givande, och givetvis är nya deltagare välkomna.

### Syrentorpen

Södermanland har många författare som prisat vårt vackra landskap. Några av dem drog sig till Hölö och Mörkö. Där fick de den ro och skönhetsupplevelse, som hjälpte dem till de resultat de nådde inom sitt författarskap. Men kanske man kan se tillbaka något på det liv som levts på torpen de bebodde, innan författarna kom dit.

**Fagersvik** på Mörkö, där Erik Asklund bodde, har naturligtvis en lång historia, men jag tänker bara skriva om minnen som nu levande människor kan berätta. Huset där torparen bodde är ett av den gamla vanliga typen: ett stort samlande kök och en mindre kammare med rörspis eller kamin. Nödvändiga uthus har funnits. Nu är bara boden och dasset kvar. Torparens dag bestod av att tillsammans med sin fruga sköta om de djur som de hade på torpet. Några kor och ungdjur, gris och höns, en häst till körsorna. Just det här torpet Fagersvik ligger utmed sjön och därför fiskades det till husbehov. Även någon jakt på sjöfågel förekom. Den då aktuella torparen tyckte det var mycket roligare att ha sällskap, så han bjöd in en kompis till en stunds jakt. Men det uppdagades och han fick sitt kontrakt uppsagt av jordägaren och fick avflytta kommande "lagafardag" den 14 mars. Han flyttade från socknen.

Det var mycket svårt att försörja sig på ett torp de här åren. Vi var då inne på 30-talet. På torpet **Suss** alldeles bredvid, var det samma problem, där hyrde man ut en bod över sommaren.

Även torpet **Sandviken** fick det besvärligt. Jorden lades till andra små ställen för att få dem bärkraftiga.

Nu passade de unga författarna, som också hade det svårt med arbete och inkomst på, att hyra sig billiga bostäder. Även Hölö hade tomma hus och torp som så småningom fylldes av konstnärer och författare.

De buskar som trivdes i mellansverige var ju syrenen. Det var en lättskött buske och skott fick man av varandra mellan torpen. Detta var före altanens tid. Det var den lilla syrenbersån som det fanns råd till, och där man drack sitt kaffe, kanske blandat med kron.

Den utställning som Hembygdsföreningens dåvarande ordförande Ivar Högström under 1980-talet tog fram från skilda källor, är ännu populär. Just nu är många studiecirkel igång i ämnet "Sörmlands författare". Vi har fått den äran att stå för upptakten för studieledare i omnejden att hämta inspiration och motivering här.

### Gäster 1

En grupp studieledare från Södertälje PRO, under ledning av Astrid Dyrén, även hon en "syrentorpare" på Mörkö, har varit på studiebesök. Vi har haft nöjet att visa utställningen för många av medlemmarna i Hölö PRO-avd. Av de äldre Mörköborna är det många som har minnen av de glada författarna från 30-talet, vilka säkerligen tyckte sig funnit sin tomteboleycka i de röda små torpstugorna.

**Gäster 2**

En stor grupp litteraturälskare från Rönninge, som med sin ledare Sara Ehrling, besökte oss en härlig sommar dag.



Utanför Vävstugan

Foto: Raol Kring

Vi började färden med besök vid *Erikslund* och *Linde* i Hölö, där **Gunnar Ekelöf** och **Gustav Sandgren** varit bosatta en tid. Härifrån styrdes färden till författartorpen på Mörkö: *Suss* med **Ivar Loo**, *Fagersvik* med **Erik Asklund** och *Sandvik* med **Josef Kjellgren**.

Under kafferasten vid Fagersvik berättades många roliga minnen från 30-talet. Även högläsning av flera känsliga stycken ur författarnas produktion från den tid de vistades härstädes.

**Syrentorparna "De Fem Unga"**, som de ofta kallades, blev så småningom mycket kända och lästa av svenska folket.

### Utställningar 1996

#### Våren:

<i>Marie Blomstedt</i>	Aspbacken	Keramik
<i>Karin Eriksson</i>	Botten	Olja, akvarell
<i>Inger Sundberg</i>	Vinterhälla	Olja, akvarell

#### Hösten:

<i>Ulla Hermansen</i>	Petersborg	Olja, akvarell
<i>Marianne Kube</i>	Kallasvik	Akvarell



Foto: Hembygdsföreningens arkiv

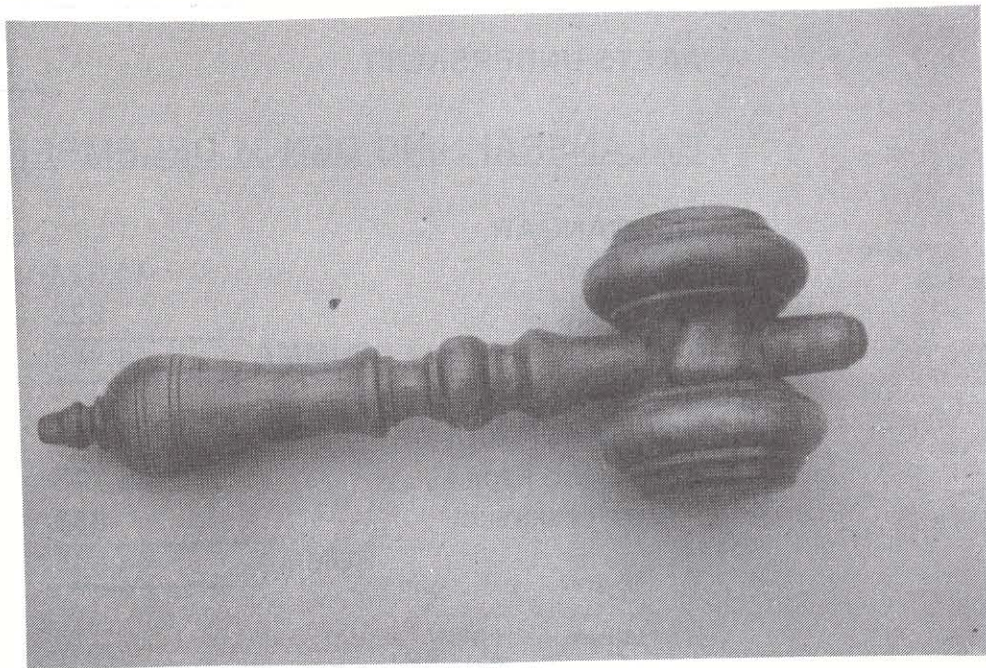
### Mjölkpallen

Av den gamla mjölkpallen vid Åby by, fanns endast ett par murkna ekstolpar kvar. Dessa var sågade av ekar från Ledarön. Pallen användes förr av fyra gårdar i Stor- och Lill Åby. Där hämtades minst 8 mjölkflaskor varje morgon. Några medlemmar i Hembygdsföreningen har återuppfört pallen i ungefär ursprungligt skick. Detta gjordes i september 1996, lagom till "Hemvändardagen".

### Hembygdsföreningens ordförandeklubba

Konstsnickare Tore Jansson, född i Hölö, har avlidit 1996. Det var han som tillverkade vår fina "ordförandeklubba", som är framställd av en gren från det sägenomspunna trädet på Ledarön, som utgör föreningens emblem och logo.

Foto i Hembygdsföreningens arkiv



HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENINGRESULTATRÄKNING 1996

INKOMSTER	Kronor	Förra året
Medlemsavgifter	24,835	16,585
Bidrag	24,582	13,552
Tullgarnsdagen	13,688	-
Sålda skrifter	3,365	965
Hemvändardag	2,032	8,724
Ränta	294	335
Övrigt	-	<u>851</u>
	<u>68,795</u>	41,012
<b>UTGIFTER</b>		
Inventarier och reparationer	16,527	13,845
Tullgarnsdagen	12,766	-
Vagnrenovering	8,586	1,757
Årskrönika	6,750	5,151
Nytryck årskrönikor	4,507	-
Förbundsavgifter	4,091	4,151
Medlemsaktiviteter	2,204	-
Telefon	2,179	1,885
Porto	1,665	2,463
Försäkring	1,598	1,598
Kostnadsersättning	1,500	1,500
Dokumentation	1,172	1,323
Uppvaktningar	989	1,064
Reseersättning	800	-
Möten	599	694
Kopior	418	1,661
Diverse	3,280	<u>1,416</u>
	<u>69,629</u>	
<b>ÅRETS UNDERSKOTT</b>	<u>-833</u>	+ 2,504

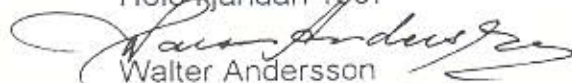
BALANSRÄKNING DEN 31 DECEMBER 1996**TILLGÅNGAR**

Postgiro	44,322
Kassa	622
<b>SUMMA</b>	<u>44,945</u>

**EGET KAPITAL**

Ingående kapital	45,778
Årets underskott	-833
<b>SUMMA</b>	<u>44,945</u>

Hölo i januari 1997



Walter Andersson

## Revisionsberättelse


Undertecknade som valts till revisorer i Hölö-Mörkö Hembygdsförening får härmed avge följande berättelse över föreningens förvaltning under tiden 1/1 -31/12 1996.

För fullgörande av vårt uppdrag har vi genomgått föreningens kassabok, granskat inbetalningar och utbetalningar, kontrollerat föreningens postgiro samt tagit del av protokoll.

Efter årets underskott på kronor 833 uppgår föreningens behållna förmögenhet till kronor 44,945.

Den av oss företagna revisionen har inte givit anledning till anmärkning, varför vi tillstyrker att styrelsen beviljas full ansvarsfrihet.

Hölö den



Bertil Gustafsson  
Revisor



Lars Eriksson  
Revisor

## Brev från redaktören

### Ett stort tack till alla medhjälpare och insändare.

En tidnings tillkomst, i vårt fall Årskrönikan, är för distributören en hektisk tid och ett stort ansvar. Skriften ska vara läsvärd, d v s intressant och givande för läsekretsen. Den ska vara rättstavad och felfri, helst. Den läsande ska kunna ta sig igenom texten utan att snubbla.

Nu sitter jag här vid vår dator, skriver in och rättar det material som skickats in till oss. Duktiga medarbetare korrekturläser och letar "fel", sådant som jag kanske läst/skrivit fel, eller "datafel", som kan uppstå när man formar om en sida från 1-spalt till 2-spalt, eller flyttar runt texter från en sida till en annan. Ett par gånger går vi igenom texten och rättar ord, skriver ut sidorna och kontrollerar igen att det "ser bra ut".

En artikel med bilder, som redaktionen hjälpts åt att leta fram från arkivet, (ibland medföljer bilder till artikeln), ska läggas in i texten. Jag mäter fotot och flyttar om texten på datorn. Fungerar inte det klipper vi i texten och klistrar in fotot i textmassan. Två till tre sådana försök per artikel med fotoklistringar går åt innan artikeln får det utseende den slutligen har. Därefter läggs artiklarna i ordning, och tomma spalter ska fyllas ut. Det är ett pussel, och efter det sidnumreras hela krönikan. Alla bilderna ska i det här skedet vara klara, och fotona rasterade. Rastring innebär en sorts kopiering av bilden i ett punktsystem, som gör att det går att trycka tidningen i offsetmaskin. Om man kopierar ett orasterat foto, blir det svart/grått utan fasta konturer.

I nästa skede görs en innehållsförteckning med numrering, och omslagets färg bestäms. 1:sta sidans utseendet har redaktionen tidigare kommit överens om.

I årets krönika på **sidan 18** finner läsarna rubriker på de artiklar som varit införda åren 1986 - 1995. Vi avser att lägga in dem i datorn, för att vid ett senare tillfälle kunna distribuera dessa till dem som är intresserade.

Vi avser att även nästa år komma med mycket nytt i vår krönika och redaktionen har en förhoppning att under året, från våra läsare, få in artiklar med minnen och upplevelser.

Finns **nya idéer om krönikans utformning och innehåll**, så hör gärna av er. Vi har ju alla en tendens att bli hemmablinda i det vi gör!

*Vid datorn:*

*Gunilla Follin*



*πAnsvarig för:*

*1:sta sidan: Ivar Kraft, Hölö*

*rastring: Komtryck, Södertälje*

*tryckning: Leif Arnberg, Hölö*

*Svar på symbolmärkena på sidan 14*

**Medicinska sjukdomssymboler:**

- Svar: 1: *Medic Alert*  
*Ingraverat info om diagnoser, medicinering*
- 2: *SOS Talisman*  
*Uppgifter om astma, hjärtfel, m m*
- 3: *Afasi*  
*A på blå botten*
- 4: *Epilepsi*  
*Ljuslåga på blå botten*

**Frivilligorganisationer:**

- 5: *Frivilliga Radioorganisationen*
- 6: *Frivilliga Skytterörelsen*
- 7: *Svenska Blå Stjärnan*
- 8: *Hemvärnet*

# TULLGARNSDAGEN 1997

Tullgarns Slott

Lördagen den 7 juni

"Tullgarnsmusik i försommaren"

11.00 - Midnatt

**Uppträdande under dagen:**

*Körer och Musikgrupper - Teatergrupper - Spelmannslag - m fl.*

**Spelplatserna** är förlagda till:

*Slottet - Stallet - Orangeriet - Lövteatern - Borggården - Parken*

**Dans på lövad brygga** med "levande musik"

*ca klockan 18.00.*

**Hembygdslotteri**

**Värdshuset** håller öppet till midnatt.

För den som vill, ta med **matkorg**.



**Arrangör:**

*Slottsförvaltningen, Hölö-Mörkö Hembygdsförening  
Fastighetsförvaltningen*

**Upprop:**

Vill du vara med och hjälpa till vid årets Tullgarnsdag så är du välkommen?

Hör av Dig till oss, vi behöver hjälp med:

information till besökare, hjälpa bortsprungna barn, försäljning och framför allt att lösa av varandra med olika göromål som kan komma upp en sådan här dag.

Vårt kongaparr avser att gästa oss denna dag, så vi hoppas på en intensiv och verkligt strålande försommardag.



**HÖLÖ MÖRKÖ  
HEMBYGDSFÖRENING**